

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/3--SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

S.M.Zokirova	
Hozirgi zamon ijtimoiy fanlar kontekstida disleksiya.....	1315
I.T.Xojaliyev	
Tasvir nutq tipining modal aspketi.....	1319
M.A.Usmanova	
"Ansob us-salotin va tavorix ul-havoqin" asarida izofiy birikmalarning qo'llanilishiga doir nazariy masalalar.....	1324
R.N.Umarova, O.U.Xolmatova	
Kognitiv lingvistikada konsept va maqol tushunchasi munosabati	1328
O.F.Turdaliyev	
"Guliston" asarining o'rganilishi va uning tarjimalari.....	1333
R.M.Shukurov, S.S.Abdikunduzova	
Kommissiv nutqiy aktlar tadqiqi va tasnifi.....	1337
A.I.Saminov	
Oksyumoron va unga yondosh stilistik figuralar xususida.....	1341
G.Z.Rozikova	
Gaplarga xos sintagmatik nomutanosiblikni yuzaga keltiruvchi omillar	1346
N.A.Quldashev, F.N.Mahmudova	
Allegory as a research object of linguistics	1351
E.K.O'rinboyeva, G.S.Jo'raboyeva	
"Devonu lug'otit turk"da qo'llanilgan ayrim maqollarning lingvopoetik tahlili	1354
U.I.Nosirova	
Poetik matnlarning визуал-график ifodasi	1360
Sh.R.Mo'ydinov	
Ingliz va O'zbek tillarida "Hayot/O'lim" konseptual oppozitsiyasi verbalizatorlari struktural-semantik maydoni.....	1366
Y.I.Karimov	
O'zbek tilshunosligida til birliklari va so'z birikmalari talqini	1369
G.S.Jo'raboyeva, G.V.Ergashova	
"Qisasi rabg'uziy" asarida qo'llangan ko'makchilar tahlili	1373
D.M.Ismoilova	
Lingvogenderologiyaning nazariy masalalari	1378
G.S.Jo'raboyeva, E.K.O'rinboyeva	
"Devonu lug'otit turk" asari va toponimlar.....	1383
Sh.M.Iskandarova, N.R.Maxmudova	
Tub so'z holatidagi ornitonimlar	1388
E.I.Ibragimova, E.K.O'rinboyeva	
Sintaktik sathda qarama-qarshilik munosabatining ifodalanishi	1392
Sh.M.Iskandarova	
Lug'aviy birliklarda differensial-mazmuniy munosabatlar	1397
X.X.Dusmatov, Z.N.Maxmudova	
So'z o'yinlarining askiyachilar nutqida qo'llanilishi	1401
Z.A.Akbarova	
Inson dunyoqarashi olamni modellashtiruvchi sifatida	1406
P.M.Axmadjonov	
Sayf Farg'oniy she'riyatida istiora badiiy so'z san'atining qo'llanilishi.....	1409
O.Q.Abbozov	
Diniy motivli toponimlar.....	1413
I.T.Axmadjonov	
Deminutiv morfemalarning semantikasi va uslubiyati.....	1416
M.T.Abdupattoyev	
Poetik nutqda aktualizatsiya va aktual bo'linish	1422
A.Mamajonov, O.Q.Abbozov	
So'x tumani toponimlarining lingvistik tadqiqi.....	1427
M.T.Abdupattoyev	
Matnning statistik tahlili.....	1433

UO'K: 809.437.57 806.61 – 56

GAPLARGA XOS SINTAGMATIK NOMUTANOSIBLIKNI YUZAGA KELTIRUVCHI OMILLAR**ФАКТОРЫ, ВЫЗЫВАЮЩИЕ СИНТАГМАТИЧЕСКИЙ ДИСБАЛАНС, ХАРАКТЕРНЫЙ ДЛЯ ПРЕДЛОЖЕНИЙ****FACTORS THAT CAUSE SYNTAGMATIC DISPARITY TYPICAL OF SENTENCES****Rozikova Gulbahor Zaylobidinovna**
Farg'ona davlat universiteti professori v.b.**Аннотация**

Ushbu maqolada gapning shakliy va mazmuniy tuzilishi, gaplarga xos shakl va mazmun nomutanosibligini yuzaga keltiruvchi asosiy omillar, xususan paradigmatic va sintagmatic nomutanosiblik haqida fikr yuritiladi. Sintagmatic nomutanosiblik uyushiq va ajratilgan bo'lakli, undalmali, kirish va kiritmali, ustama predikatsiyali gap qurilmalarida mavjudligi, bunday qurilmalarda gap tarkibining shakliy-grammatik birliklari bilan semantik birliklari miqdori muvofiq bo'lmasligi, ma'lum propozitsiya gap orqali, oborotlar orqali, sodda gap tarkibidagi ayrim so'zlar va grammatik shakillar orqali ifodalaniib, shu sodda gapni mazmunan murakkablashtirishi, sodda gaplarga xos ortiqchalik, ko'pincha, gap sintaktik tuzilishida asemantik shakliy lug'aviy birliklar hisobiga vujudga kelishi, ega, kesim, to'ldiruvchi, aniqlovchi va o'rin ergash gapli qo'shma gaplarda sodda gaplarda ham ifodalaniishi mumkin bo'lgan oddiy mazmun murakkab shaklda – polipredikativ qurilmalarda berilishi, lisoniy tejamlilik lisoniy ortiqchalikning zid tushunchasi bo'lib, unda semantik butunlikning shakliy-grammatik birliklari uning ma'noviy-semantik birliklariga nisbatan kam bo'lishi, gap semantik qurilishining ba'zi birliklari gap grammatik qurilishida moddiy qiyofaga ega bo'lmasligi badiiy asarlardan olingan misollar asosida yoritiladi.

Аннотация

В этой статье рассматривается формально-содержательная структура предложения, основные факторы, вызывающие характерное для предложений несоответствие формы и содержания, в частности парадигматическое и синтагматическое несоответствие. Синтагматический дисбаланс обусловлен наличием в предложных устройствах слитно-слитных, восклицательных, вводных и вводных, дополнительных предикатов, несовместимостью в таких устройствах количества смысловых единиц содержания предложения с формально-грамматическими единицами, тем, что определенная пропозиция выражается через предложение, через обороты, через отдельные слова и грамматические формы в простом предложении, усложняя это простое предложение по содержанию, простой избыточность, присущая предложениям, чаще всего возникает в синтаксической структуре предложения за счет асемантических формальных словарных единиц, обусловленных тем, что простое содержание, которое может быть выражено как в притяжательных, причастных, дополнительных, определительных и местоименных предложных союзах, дается в сложной форме – полипредикативными приборами, языковая экономия – это противоположное понятие языкового избытка, в котором на основе примеров из художественных произведений освещается тот факт, что формально-грамматических единиц смыслового целого относительно мало по сравнению с его духовно-смысловыми единицами, что некоторые единицы смыслового построения предложения не имеют материального образа в грамматическом построении предложения.

Abstract

This article reflects on the formal and substantive structure of a sentence, the main factors that create a disparity of form and content inherent in sentences, in particular paradigmatic and syntagmatic disparity. Syntagmatic disparity is the presence of organized and separated commas, exclamations, inputs and inputs, exclamations in predicative sentence devices, the non-conformity of the amount of semantic units of the sentence content in such devices with formulaic – grammatical units, expressed through certain propositions, oborates, through certain words and grammatical forms in a simple sentence, complicating this simple sentence by content, redundancy inherent in simple sentences, often, the emergence of asemantic simple content, which can also be expressed in simple sentences in determinative and adverbial adjuncts, can be given in a complex form-in polypredicative devices, linguistic economy is a contradictory concept of linguistic redundancy, in which the formative-grammatical units of the semantic whole are less than its figurative-semantic units, while some units of the semantic construction of the sentence do not have a material image in the grammatical construction of the sentence are illuminated on the basis of examples from works of art.

TILSHUNOSLIK

Kalit so'zlar: gap, shakliy va mazmuniy mutanosiblik, shakliy va mazmuniy nomutanosiblik, gapning grammatik imkoniyati, gapning semantik imkoniyati, paradigmatic mutanosiblik; sintagmatik nomutanosiblik, ortiqchalik, tejamlilik, monosubъекtlik, polisubъекtlik, asemantik shakliy birliklar.

Ключевые слова: предложение, формально-содержательная пропорция, формально-содержательная диспропорция, грамматическая возможность предложения, семантическая возможность предложения, парадигматическая диспропорция; синтагматическая диспропорция, избыточность, экономичность, моносубъектность, полисубъектность, асемантические формальные единицы.

Key words: sentence, form and content proportionality, formality and content disparity, grammatical possibility of sentence, semantic possibility of sentence, paradigmatic imbalance, syntagmatic imbalance, redundancy, thrift, monosubjectivity, polysubjectivity, asemantic form units.

KIRISH

Gapning grammatik ma'nolarini va uning xususiyatlarini to'g'ri aniqlash va to'g'ri idrok etish uchun gapning grammatik qurilishi, gap grammatik qurilishining o'ziga xos xususiyatlari kabi tushunchalarni hal qilib olish zarur bo'ladi. Chunki gap tilning belgilar sistemasidagi ko'rinishlaridan biri bo'lib, har qanday til belgisida bo'lgani kabi, unda ham biri boshqasini qonuniy taqozo etuvchi ikki qutb mavjuddir: ulardan biri gapning grammatik shakli (ifoda plani) bo'lsa, ikkinchisi uning ma'no tomoni (mazmun plani)dir. Gapning grammatik shakli gap modeli (andozasi, struktur sxemasi, eng kishik qurilish qolipi) atamasi orqali anglashiluvchi tushunchadir. Gapning grammatik va semantik qurilishi, uning til belgilar sistemasiga munosabati masalalari gap tuzilishi modeli tushunchasi va uning xususiyatlari tufayli hal etiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Gap modeli haqida fanda anchagina fikrlar aytilgan. Ayrim terminologik va boshqa farqlarni hisobga olmaganda, bu tushuncha haqidagi qarashlar deyarli mushtarakdir. T.P. Lomtev, M.D. Stepanova, N.Y. Shvedova, G.A. Zolotova, L.L.Iofik, A.M. Muxin, O.I.Moskalskaya, V.A. Beloshapkova, Y.V. Guliga, S.Y.Kryuchkov, L.Y.Maksimovlarning tadqiqotlarida rus va g'arbiy Yevropa tillari materiallari asosida gap modeli o'rganiladi. Y.V. Guliga, S.Y. Kryuchkov, L.Y.Maksimov va V.A. Beloshapkovalarning ishlarini hisobga olmaganda, nomlari tilga olingan tadqiqotchilarning barchasi sodda gaplarning modeli (modellashtirish) haqida fikr bildiradilar.

O'zbek tilshunosligida gap modeli haqidagi dastlabki ma'lumotlar A.Nurmonov, A. Berdialiyev, R. Sayfullayeva, M.Abduzalovalarning tadqiqotlarida uchraydi [1,2,6,8].

Gaplarga xos sintagmatik nomutanosiblikni tasniflash, tavsiflash, qiyoslash va transfoirmatsiya usullari asosida yoritish mazkur hodisani to'laqonli tahlil etish imkonini beradi.

NATIJALAR

Shakliy va mazmuniy mutanosiblik yoxud nomutanosiblik tushunchalarini tilning sintaktik sath hodisalari misolida ham yaqqol ko'rish mumkin. Ma'lumki, sintaktik sathda gap markaziy va asosiy birlik hisoblanadi. Gaplarning ham shakliy va mazmuniy tomonlari mavjud. Gaplarning shakliy tomoni ularning "grammatik imkoniyati", mazmuniy tomoni "mazmuniy imkoniyati" deb ham ataladi. Umuman, gapning "imkoniyati" tushunchasi gap ko'rinishlarining ikki tomoni tarkibiy birliklari (grammatik va semantik birliklar)ning o'zaro munosabatlari bilan bog'lanadi. Unda fikr predmeti (substansiyasi) ma'nosidagi nom gapda grammatik ega vazifasini bajarsa, fikr predmetining harakatini bildirgan nom gapning kesimi vazifasida ishlatiladi va ana shu ikki element yordamida gapning grammatik yadrosi ifodalanadi.

Gapning grammatik vositalar yordamida qurilishi bilan bog'liq sathi haqida gap borganda, uning grammatik imkoniyati tushuniladi. Ana shu grammatik qurilish va uning tarkibiy qismlari orqali ro'yobga chiqadigan semantik vositalar haqida fikr yuritish gapning semantik imkoniyati haqida fikr yuritish demakdir [4; 87-88]. Xullas, qanday atalishidan qat'i nazar, gapning grammatik vositalar yordamida tuzilishi uning shakliy tomonini belgilasa, gap tarkibining ana shu grammatik vositalari orqali yuzaga chiqadigan semantik tuzilishi uning mazmuniy tomonini belgilash uchun xizmat qiladi.

Falsafaning shakl va mazmun birligi, shakl va mazmun birliklarining mutanosibligi yoxud nomutanosibligi tushunchalari, ana shu tushunchalar bilan bog'liq qonuniyatlar til hodisalari, xususan, gap uchun ham xosdir. Sintaktik qurilmalar, xususan, gaplarga xos shakl va mazmun nomutanosibligini yuzaga keltiruvchi asosiy omillar ikki xil bo'ladi: 1) paradigmatic mutanosiblik; 2) sintagmatik mutanosiblik [3].

Ma'lum bo'ladiki, sintagmatik nomutanosiblikda biror bir so'z shakli boshqa bir so'z shakli bilan sintagmatik aloqaga kirib, butunlik hosil qiladi. Ana shu butunlik tarkibida qismlardan birining funksional qiymati inkor etiladi – barham topadi.

Sintagmatik nomutanosiblik uyushiq va ajratilgan bo'lakli, undalmali, kirish va kiritmali gaplar uchun ham xos bo'ladi. Bundan tashqari, ustama predikatsiyali gap qurilmalarida ham sintagmatik nomutanosiblik mavjuddir. Bunday qurilmalarda ham gap tarkibining shakliy-grammatik birliklari bilan semantik birliklari miqdori muvofiq bo'lmaydi.

MUNOZARA

Professor N.Mahmudov tomonidan sodda gaplarning semantik va sintaktik qurilishi bilan bog'liq nomutanosiblikning juda ko'p masalalari jiddiy o'rganilgan. Xususan, uning "O'zbek tilidagi sodda gaplarda semantik-sintaktik asimmetriya" nomli monografiyasida kauzativli, qiyosiy sodda gaplar, shuningdek, ikkinchi darajali predikatsiya tufayli murakkablashgan sodda gaplarga xos nomutanosiblikning ko'rinishlari tahlil qilingan. Monografiyada yana shu narsa ta'kidlanadiki, asimmetrik strukturali sodda gaplarning mavjudligi tildagi tejamlilik tamoyilining namoyon bo'lishidir. Ortiqchalik tamoyili bilan bog'liq holatda sodda gaplarda semantik-sintaktik asimmetriya yuzaga kela olmaydi [5;143].

Biz tadqiqotchining fikrlarini to'liq ma'qullagan holda yana shu narsani e'tirof etmoqchimizki, kuzatishlarimiz sodda gaplar doirasida ham ortiqchalik tamoyili bilan bog'liq holatda shakliy-mazmuniy nomutanosiblik mavjud ekanini ko'rsatdi. Bu xususda quyida maxsus to'xtalamiz.

Sodda gaplar qurilishiga xos ortiqchalik bilan qo'shma gaplarga xos ortiqchalik ortiqchalikni vujudga keltiruvchi ba'zi omillarning mushtarakligi (masalan, monosubyektlilik, polisubyektlilik) xususiyatiga ko'ra o'xshash bo'lsa-da, ular ko'p hollarda farq ham qiladi. Sodda gaplarga xos ortiqchalik, ko'pincha, gap sintaktik tuzilishida asemantik shakliy lug'aviy birliklar hisobiga vujudga keladi. Asemantik shakliy birliklar vazifasini, odatda, pronominalizatsiya (olmoshlashish) jarayonini boshdan kechirayotgan lug'aviy birliklar bajaradi. Masalan, *Ko'p o'qigan kishi ko'p biladi*, gapida *kishi* so'zi ortiqcha. Shu bois mazkur jumlani *Ko'p o'qigan ko'p biladi* tarzida o'zgartirish mumkin bo'laveradi – gapning shakliy tomoni ixchamlashadi, lekin uning semantik hamda sintaktik qurilishida o'zgarish yuz bermaydi.

Ortiqchalik tamoyili sintaktik qo'shma gaplar doirasida faol amal qiladi. Darhaqiqat, *Tejamkor kishi zinhor qashshoqlikka tushmaydi* gapining sintaktik qurilmasi orqali ifodalanishi lozim bo'lgan ma'no *Kimki hayotda tejamkor bo'lsa, u zinhor qashshoqlikka tushmaydi* (Hadisdan) gapining shakliy qurilmasi orqali ifodalangan. Muhimi yana shundaki, ortiqchalik belgisiga ega bo'lgan keyingi qurilma ham til sintaktik sistemasida muhim va ahamiyatli hodisalardan biri sifatida tavsiflanadi.

Ega, kesim, to'ldiruvchi, aniqllovchi va o'rin ergash gapli qo'shma gaplarda sodda gaplarda ham ifodalanishi mumkin bo'lgan oddiy mazmun murakkab shaklda – polipredikativ qurilmalarda beriladi. Masalan, *Shunday inson haqida xabar keltirdimki, uning har bir so'zi bebaho gavhardir* (Oybek) gapi an'anaviy nomlanishdagi aniqllovchi ergash gapli qo'shma gapdir. Unda shaxs va uning belgi-xususiyati ma'nosi (signifikativ ma'no) ifodalangan. Shu gapni *Har bir so'zi bebaho gavhar bo'lgan odam haqida xabar keltirdim* tarzida monopredikativ shakl (sodda gap)da ham bersa bo'ladi. Qo'shma gap va sodda gap shakllaridagi bu ikki qurilmaning tipik ma'nolarida farq yo'q. Jumladan, bunday farq ularning denotativ birliklariga asoslangan mazmun (propozitsiya)larida ham sezilmaydi.

Tillarning taraqqiyoti ularning aniqlikdan mavhumlik tomon yo'nalishi orqali belgilanadi. Bunday jarayon tilning barcha sathlarida tejamkorlik tamoyilining kuchayishi va o'sishi bilan bog'liq bo'ladi.

Tejamlilik nazariyasi til taraqqiyotini belgilovchi ijobiy xarakterdagi ta'limotdir. Lisoniy tejamlilik lisoniy ortiqchalikning zid tushunchasidir. Unda semantik butunlikning shakliy-grammatik birliklari uning ma'noviy-semantik birliklariga nisbatan kam bo'ladi. Aniqroq ta'bir bilan aytganda, gap semantik qurilishining ba'zi birlik (elementlari) gap grammatik qurilishida moddiy qiyofaga ega bo'lmaydi. Masalan, *Bolalik uyni bo'stonga, bolasiz uyni go'ristonga o'xshatadilar* (I. Rahim) gapining semantik qurilishida shu gapning predikati (*o'xshatadilar*) ma'nosidan anglashilgan holat ma'nosini o'zida tashuvchi subyekt (ish-harakat, holat bajaruvchisi) ma'noviy birligi ham mavjud, u noaniq tarzda umumlashgan uchinchi shaxsga teng keladi. Lekin mazkur ma'noviy birlik *Bolalik*

TILSHUNOSLIK

uyni bo'stonga, bolasiz uyni go'ristonga o'xshatadilar gapining sintaktik qurilishida shakliy qiyofa bilan ifodalanmagan: gap tarkibining subyekt maqomidagi semantik-grammatik elementi shakliy jabhada tejalgan. Ayni ana shu xususiyatni *Nima eksang, shuni o'rasan* (Maqol) tipidagi boshqa gaplarda ham ko'rish mumkin. Shunga qaramasdan, ma'lum bir nutq qamrovida ular gap hukmida qaralaveradi. Ma'lum bo'ladiki, tejamlilik sodda gaplar sathida bir bosh bo'lakli, uyushiq bo'lakli va to'liqsiz gaplarni o'z ichiga oladi.

Ayrim bog'lovchilar (masalan, teng bog'lovchilar) qatnashgan gaplarda ham tejamlilik hodisasini kuzatish mumkin. Chunki A.V. Suprun to'g'ri e'tirof etganidek, gap tarkibida bog'lovchi va miqdor bildiruvchi (kvantator) so'zlarning ishtiroki gap semantik qurilishini murakkablashtiradi. Bunday vositalar bir jumla doirasida bir necha semantik munosabatlarning qorishuviga sabab bo'ladi. Demak, tejamlilikda sintaktik butunlikning semantik (mazmuniy) tomoni murakkab, uning shakliy-grammatik tomoni oddiy bo'ladi. Bu fikrlar isbotini quyidagi gap misolida ham ko'rish mumkin: *Qattol urush davom etgan elning shoiri She'r bitadi hasratga yo g'azabga to'lib* (A. Oripov).

Bu gapda **yo** bog'lovchisi ishtirok etgan, u gap mazmunini murakkablashtirishga xizmat qilgan, chunki *Qattol urush davom etgan elning shoiri she'r bitadi hasratga to'lib, Qattol urush davom etgan elning shoiri she'r bitadi g'azabga to'lib* singari ikki alohida gapda berilishi lozim bo'lgan ikki fikr – ikki situativ birlik monopredikativ shakldagi bir qurilmada (sodda gapda) ifodalangan.

Bog'lovchilar eksplitsit ishlatilmagan gaplarda uning intonatsion qurilishi orqali ham murakkab fikr ifodalanib, tejamlilikka sabab bo'la oladi. Masalan, *Dono so'ziga, nodon o'ziga bino qo'yar* (Maqol) gapida ana shunday: garchand "esa" bog'lovchisi ishlatilmagan bo'lsa ham (buning o'zi ham tejamlilikdir) shu bog'lovchi tenglashish ohangi bilan nol shaklida markerlanib, gap mazmunini murakkablashtirgan. *Dono so'ziga bino qo'yar, nodon esa o'ziga bino qo'yar* tarzida polipredikativ shaklda berilishi lozim bo'lgan ma'nolar (propozitsiyalar) monopredikativ shaklda o'z ifodasini topgan.

U.Rahimov gap tarkibida presuppozitsiyaga ishora qiluvchi lisoniy vositalar ishtirok etsa, gap mazmuniy jihatdan murakkab bo'lishi haqida so'z yuritadi. Shu jihatdan, yuklamalar, ko'makchilar, olmoshlar, atoqli otlar, antonimik juftliklar gap tarkibida presuppozitsiyaga ishora qilib, yashirin hukm anglatadi hamda mavjud gap bo'laklari orqali ifodalangan ochiq (eksplitsit) hukmga qo'shimcha tarzda yashirin (implitsit) hukm anglatib, o'zlari ishtirok etgan gaplarni mazmunan murakkablashtiradi [7,34]. Quyidagi misollarga diqqat qarataylik:

Faqat men yashayman o'ksinib. (A. Qutbiddin).

Bu gapda eksplitsit ifodalanmagan *Mendan boshqa hamma odamlar shod– xurram yashaydi* yashirin hukmi mavjud.

Burxon Sharif uyga yana hamma yog'i qon bo'lib qaytdi (O. Muxtor).

Keltirilgan gap, garchand shaklan ifodalanmagan bo'lsa ham, *Burxon Sharif ilgari ham uyga bir necha bor hamma yog'i qon bo'lib qaytgan* implitsit hukmiga ega.

Tejamlilik qo'shma gaplarda ham mavjud. Ayniqsa, ko'p komponentli qo'shma gaplarda tejamlilik o'ta yuqori darajada bo'ladi. Murakkab qo'shma gaplar qurilmasida bir vaqtning o'zida ikki yoki undan ortiq har xil qo'shma gaplarning ma'no va grammatik xususiyatlari o'z ifodasini topadi.

XULOSA

Demak, ma'lum propozitsiya gap orqali, oborotlar orqali, sodda gap tarkibidagi ayrim so'zlar va grammatik shakllar orqali ifodalanib, shu sodda gapni mazmunan murakkablashtiradi. Bu o'rinda presuppozitsiyaning roli benihoya katta. U yashirin propozitsiyaning so'zlovchi va tinglovchi uchun tushunarli bo'lishida muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Абузалова М.Қ. Ўзбек тилида sodda гапнинг энг кичик қурилиш қолипи ва унинг нутқда воқеланиши. Филол.фанлари номзоди...дисс.автореф. – Т., 1994 (Abuzalova M.Q. The smallest construction pattern of a simple sentence in Uzbek and its occurrence in speech. Dissertation abstract on doctor of philosophy (PhD). –T., 1994.)
2. Бердиалиев А. Эргаш гапли қўшма гап конструкцияларида семантик - сигнификатив парадигматика. – Т.: Фан, 1989 (Berdialiev A. Semantic-significant paradigmatics in conjunction constructions with adverbs. – T.: Science, 1989).
3. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис. –М.: Высш.шк., 1981 (Gak V.G. Theoretical grammar of the French language. Syntax. –M.: Secon. sch., 1981).

4. Качала Я. О грамматической и семантической перспективе предложения//Проблемы теории грамматического залога. –Л., 1978 (Kachala Y. On the grammatical and semantic perspective of a sentence // Problems of the theory of grammatical voice. –L., 1978).
5. Махмудов Н. Ўзбек тилидаги содда гапларда семантик – синтактик асимметрия. –Т.: “Уқитувчи”, 1984 (Mahmudov N. Semantic-syntactic asymmetry in simple sentences in the Uzbek language. – T.: “Teacher”, 1984).
6. Нурмонов А. Проблемы системного исследования синтаксиса узбекского языка. – Т.: Фан, 1983 (Nurmonov A. Problems of systematic research of the syntax of the Uzbek language. – T.: Science, 1983).
7. Рахимов У. Ўзбек тилида гапларнинг мазмуний мураккаблашуви//Ўзбек тилшунослигининг долзарб масалалари. Анъанавий Айюб Гуломхонлик материаллари. 2-чиқиш. –Андижон, 1995 (Rahimov U. Meaningful complexity of sentences in the Uzbek language//Current issues of Uzbek linguistics. Traditional materials of Ayyub Ghulam Khan. 2nd exit. – Andijan, 1995).
8. Сайфуллаева Р. Уюшган гаплар//Ўзбек тили ва адабиёти. 1988, 3-сон (Sayfullaeva R. Complex sentences//Uzbek language and literature. 1988, No. 3).